

NEVENKA BJELICA

TEŠKOMETALNI ZVUK NA DUGOSVIRAJUĆOJ PLOČI

»Jezik, kao i kulture, rijetko su sami sebi dovoljni.«

E. Sapir

Danas bi se teško našao ijedan jezik bez prisustva tuđica u sebi ili, pak, riječi iskovanih po uzoru na strane riječi. I sve teže postaje čuvati tzv. »čistotu« jezika. Mogućnosti i brzina komunikacije su takve da očigledno predstoji jedan period sve većeg posuđivanja iz drugih jezika. Nekada je jednoj *squaw* trebalo i mjesec dana plovidbe preko velike vode da stigne do epropskog kontinenta, dok danas, zahvaljujući radiju, televiziji, satelitima, teleksima, ... taj vremenski razmak se drastično smanjio. Sjetimo se samo kako malo vremena je trebalo *punku* da stigne do nas.

Sa dolaskom nove zabavne muzike sa Zapada, u naš jezik dolaze i nove riječi i pojmovi. Najnoviji hit su »novotalasovci«, »teškometalci« — a ne tako davno sve je bilo u znaku *panka*. Po mnogim zidovima još uvijek su vidljivi tragovi izvorno ispisanih riječi *new punk* koje su imale potpunu komunikacijsku snagu i kod onih koji ne znaju engleski jezik.

Budući da je dugo vremena zabavna muzika s anglosaksonske prostora dominantna, najveći broj riječi vezanih za ovu oblast i preuzet je direktno iz engleskog jezika (njegovih najvažnijih varijeteta — britanskog i američkog).

Posmatrajući riječi vezane za zabavnu muziku (bilo da se radi o čisto muzičkom izrazu ili izrazu vezanom za reprodukciju te iste muzike), a koje su u naš jezik došle posljednjih desetljeća, uočava se poznata zakonitost u njihovoj integraciji, odnosno adaptaciji u sistem jezika primaoca:

1. Izvorna riječ se prevodi (ovo su, ipak, rjeđi oblici preuzimanja), npr.: *novi talas/val* (u zavisnosti od varijante) < engl. *new wave*; *teški metal* < engl. *heavy metal* (»Mi sviramo rock, a ne nekakav *teški metal*« — izjavljuje orguljaš Jan Lord u »Studiju« br. 889). Uporedo

sa prevednim oblikom prisutan je i izvorni oblik, iako u ograničenoj upotrebi. Ni jedan ni drugi nisu zabilježeni u najnovijem izdanju Klaićevog Rječnika).¹ Iz prevedenog oblika izveden je pridjev *teškometalni*, npr., *teškometalni sastav/rok-studio* i sl.

2. Izvorna riječ najčešće se preuzima u izvornom obliku sa izvornim značenjem: *pank* < engl. *punk* (iz američkog varijeteta); *LP* < engl. *LP*.
3. Ranije posuđena riječ može da »posuđuje« i nova značenja: *album* — (lat.) u najnovijem značenju »glazbenog zbornika« i neke vrste sinonima za long play ploču registrovan je jedino kod Klaića. U međuvremenu riječ je i dalje proširila svoje značenje u kombinaciji sa pridjevom *dupli/dvostruki* za muzički album sa dvije LP ploče u omotu: »Izašao je novi *dupli album* grupe 'Azra'«. ²

Među riječima vezanim za zabavnu muziku i njeno reprodukovanje primane su u toku posljednjih desetljeća sljedeće riječi: *bend*, *diskoteka*, *disko-klub*, *disko*, *disk(o)-džokej*, *diskograf/ija*. (*demo-tape*) *Hi-Fi*, *heavy metal*, *hit*, *kaseta*, *kasetofon*, *LP*, *pop*, *pank (punk)*, *singl*, *stereo*, *top*, *video-kaseta*, *video-kasetofon /rikorder*, (*walkman*).

Danas ne samo da je skraćen put preuzimanja stranih riječi nego kao da je skraćen i period njihove asimilacije u jezik primalac, tako da rječnici najčešće kasne u vjernom oslikavanju datog jezičkog stanja. Ovo u svakom slučaju važi za standardne sh/hs rječnike/³.

bend < engl. *band*. Pošto je veoma mlada posuđenica, zabilježena je jedino kod Klaića u značenju »manji instrumentalni sastav, uglavnom za izvođenje plesne glazbe, orkestar.« Surdučki/⁴ bilježi *big band* (»im. m. Veliki orkestar zabavne muzike.«) i *jazz band* (»im. m. Orkestar koji svira džez.«). U našem jeziku postojala je i ranije riječ *banda* preuzeta iz talijanskog u značenju »vojna muzika«, »grupa svirača« (»zbor svirača — najčešće bleh muzika« — Rečnik SANU) i u tom značenju zabilježena u svim navedenim

---

¹ Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1981.

² Modifikacije značenja dosta su česte. Interesan je istorijat francuske riječi *discotheque*, koja je postala dio engleskog rječničkog korpusa oko 1965. god. U francuskom je postojala još 40-ih godina pa, iako je u Dodatku Harrapovog francusko-engleskog rječnika iz 1954. objašnjena kao »biblioteka ploča«, značila je više od toga i predstavljala neku vrstu radnje u Francuskoj u kojoj su se mogle kupiti ploče pošto bi se poslušale pomoću jedne vrste nehigijenskih slušalica, više nalik doktorskom stetoskopu. U jednom kratkotrajnom periodu *discotheque* je bila café ili bar gdje je gost uporedo sa jelom mogao da bira i ploču iz kataloga koji mu je donošen zajedno sa menijem. Prema tvrdnji Michaela Vaughan -Reesa iz Britanskog savjeta »Ideja se javila u Parizu. Šezdesetih godina — piše on — posjećivao sam lokal u ulici Saint André-des-Arts gdje su imali veliku zbirku džez-ploča. Ali je ideja ubrzo napuštena (u korist muzike koju bira sam vlasnik), jer, kada su ova mjesta postala mnogo poznata, više nije bilo moguće svakom gostu ispuniti njegovu želju.« (Brian Foster, *The Changing English Language*, Penguin Books, 1976, str. 84.)

³ *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, Matica srpska i Matica hrvatska, Novi Sad — Zagreb, I—VI, 1967—1976.

⁴ Milan Surdučki, *Srpskohrvatski i engleski u kontaktu*, Novi Sad, 1978.

rječnicima, kao i u Skolkovom/.⁵ Zadržala se isključivo u značenju »razbojnička i lopovska družina«.

Iako će se ponekada čuti »Imam novi bend«, pa čak naći i u pisanoj upotrebi, ova posuđenica ima slabe izgleda da sebi izbori ravnopravno mjesto pored već postojećih sinonima »grupa, sastav«, *diskoteka* — izvedena analogijom prema *bibliothèque* od grč. *discos + thēkē* »spremnica, zbirka« u značenju »gramoteka«, odn. »zbirka gramofonskih ploča«, pretrpjela je promjenu značenja u engleskom jeziku i danas znači mjesto za zabavu gdje mladi plešu uz muziku sa snimaka. Riječ je postala dio našeg leksičkog fonda i kao takva našla mjesto u rječnicima (izuzev Skolkovog). Iстина, svi oni je bilježe u značenju »zbirke gramofonskih ploča« ili »ustanove koja posuđuje gramofonske ploče pojedincima« (Klaić), ali je ne bilježe u njenom značenju sinonima za *disko-klub*. Klaić i Aleksić⁶ bilježe upotrebu *disko-kluba* (grč.-engl.) kao i kolokvijalnijeg oblika, preuzetog iz engleskog, *disko* (Klaić). Mladi su iskovali i oblik *diskač*, što ukazuje na njenu odomaćenost. Klaić riječ *diskač* pogrešno ograničava isključivo na zagrebački govor. Iz iste porodice riječi primjene su i *disk(o)-džokej* i *diskograf-ija*, *-ski*, Klaić prvu bilježi kao grč.-engl. kovanicu (*disc-jockey*) u značenju »meštra muzike« — »osobe koja upravlja gramofonskim pločama na priredbama u disko-klubovima ili na radiju bira i stavlja ploče zabavne glazbe na gramofon uz popratni komentar«. Uz imenicu *diskograf* (po Klaiću, koji je jedini bilježi, — grč. porijekla u značenju »izdavač gramofonskih ploča«) u jeziku su prisutne *diskografija* (Aleksić — »popis proizvođača gramofonskih ploča«) i pridjev *diskografski*: npr., *diskografska kuća* (sinonim za *diskograf*).

demo-tape /demou tejp/ — složenica engl. porijekla, čiji je prvi dio skraćenica od *demonstration*. Upotrebljava se rijetko i u pisanom jeziku (npr., »Studio« br. 889, uz dodatno objašnjenje »demonstracioni snimak«) — Neregistrovana je u rječnicima i neizvjesna joj je sudbina kao posuđenice.

Hi-Fi < engl. *Hi-Fi* (*high fidelity* »visoka vjernost«) preuzeta je u američkoj izgovornoj varijanti /haj fi u im. i prid. upotrebi (Surdučki), npr.: najnoviji *hi-fi* (uređaj) — *hi-fi* pojačalo. Ova, kako je Surdučki naziva slogovna skraćenica, zabilježena je kod Klaića (istina u britanskoj izgovornoj varijanti /haj faj/) kao »oznaka vanredno kvalitetne reprodukcije prirodnih tonova, osobito u radio-tehnici«.

hit < engl. *hit* u sh. javlja se kao samostalna imenica — najnoviji svjetski *hit/ovi*, ili kao dio kombinacija: *hit-lista*, *hit-parada*, *hit-pjevač*. Posuđena je 70-tih godina. Zabilježena je u Matičinom Rečniku kao sinonim za »šlager« (Klaić: »šlager« — termin u pop-muzici za »najnoviju kompoziciju nekog autora snimljenu na

⁵ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, I—IV, 1971—1974.

⁶ Radomir Aleksić, *Rečnik stranih reči i izraza*, Beograd, 1978.

gramofonskoj ploči, koja je velikom brzinom prodana u mnogo primjeraka, odn. postigla izvanredan uspjeh i popularnost«).

kaseta — izvorno romanskog porijekla (modernofranc. deminutiv od starog pikardsko-gornjonormanskog *casse* »kutija«). U svom osnovnom značenju (kao tal./franc. posuđenica) omanjeg kovčega, kutije, kasice, zabilježena je u svim rječnicima. U najnovijem značenju »plastične kutijice s magnetofonskom vrpcom na kojoj je obično već snimljen određen zvukovni materijal« navodi se kod Klaića, ali pod nazivom *audio kasete*. Za trenutni i govorni i pisani sh. ispravnije bi bilo samo *kaseta*.

O zabavi uopšte, a posebno o zabavi mladih, »brine« razgranata industrija, koja svakim danom iznalazi sve novije oblike zabave, snimanja i reprodukciovanja zvuka, tako da već sada na tržištu gramofonima i pločama sve uspješnije konkurišu *kasete* i *kasetofoni*. Klaić bilježi *kasetofon* kao franc.-grč. složenicu (*kaseta* + *fonē* — glas, zvuk) u značenju »magnetofona koji reproducira audio kasete«. U govoru mladih čuje se i oblik *kasetoš*. (Na sarajevskoj TV nedavno se mogao čuti i izvedeni glagol: »Serija je *kasetirana* u 20.000 kasete«.

LP < engl. *LP long play/ing* — »dugosvirajuća ploča«. Interesantno je da Surdučki razgraničava *LP* (< *long playing*) kao pridjev, a *long play/long plej/* kao imenicu. Kod Klaića *LP* je skraćena za *long play* (vrstu ploče). Navodi i njen popularni oblik *longplejka*. »Rečnik džeza«⁷ podrobno objašnjava tip ploče — prečnika od 30 cm, koja se okreće brzinom od 33^{1/3} obrtaja u minuti, i na čijoj svakoj strani je moguće snimiti 15' — 25' muzike. Zamijenila je ploču prečnika 25 cm (koja se proizvodila 50-tih god.) koja je prestala da se proizvodi poslije 1956. *LP* samo, ili u kombinaciji *LP* ploča, zadržava svoj izvorni pravopis i izgovor /el pi/. I morfološka adaptacija je vidljiva: novog /el pija/.

U posljednje vrijeme na tržištu se javljaju i *mini LP* ploče, od 45 obrtaja, koje su po dužini trajanja snimljene muzike kraće od standardnih *LP* ploča.

pop < amer. skraćena za *popular* (»narodni, sveopći«). Surdučki je registruje i u imeničkoj i pridjevskoj upotrebi u značenju »popularna muzika, savremeni stil u muzici, odevanju i sl.«. Klaić i Aleksić bilježe i složenice *pop-song* (*pop-singer* samo kod Klaića) i *pop-muzika*. Za morfološku adaptaciju *pop* kao pridjeva važi konstatacija Surdučkog da je »opšta karakteristika pozajmljenica — prideva koji su direktne replike njihova neadaptiranost i nepromjenjivost«⁸: npr., *pop pjevač/pjevači/moda*.

pank/punk < amer. *punk* — kod mlade generacije, zaslugom grupe »Buldožer« sinonim za

P otpuno
U vredljivo
N egiranje
K lasike.

⁷ Frank Teno, *Rečnik džeza*, »Vuk Karadžić«, Larousse, Beograd, 1980.

⁸ Surdučki, *op. cit.*, str. 321.

U svom najnovijem značenju riječ je nedavno izvedena od već postojećeg izraza na američkom govornom području. O njenoj ranijoj upotrebi i značenjima svjedoči navod iz Websterovog rječnika⁹⁾:

»porijeklo nepoznato; u značenju 2 (prid. loš, inferioran, bijedan) vjerovatno djelomično francusko *punk*, 1. arh. prostitutka, 2a. neko ili nešto bezvrijedno, inferiorno, b. glupost, 3a mlada i neiskusna osoba, novajlija, b mladi gangster, huligan, c sleng: homoseksualčev partner...«

Klaić jedini u najnovijem izdanju uvrštava *punk* (ne navodeći američko porijeklo) sa izgovorom /*pank*/ u značenju: »truo, otrcan, bijedan«, najnoviji 'pokret' među engleskom omladinom; karakterizira ga apatija i razočaranost, te preziran pogled na svijet; pripadnici pokreta oblače se u poderane i prljave tralje, šminkaju se (mladići i djevojke) na upadljiv način i kite kojekakvim znakovima ili lancima, zihericama probodenim kroz obraze i sl.«

Riječ u sh. jeziku zadržava i imeničku i pridjevsku upotrebu: *pank* — *pank* moda, ali je izveden i novi pridjev na *-sk(i)*, (jedan od najproduktivnijih nastavaka sekundarne derivacije pridjeva): *pankerski* izgled. Imenica *panker* izvedena je pomoću, i u našem i u germanskim jezicima, produktivnog sufiksa *-er*.

singl < engl. *single* (< lat.) Danas se u muzici koristi u proširenom značenju za vrstu gramofonske ploče (Klaić, Surdučki). Klaić je daje u varijantskom obliku *singlica*, iako je *singl* odomaćen izraz »u govoru naših pjevača lake muzike... za gramofonsku ploču na kojoj je snimljena po jedna pjesma sa svake strane«. »Rečnik džeza« objašnjava da se ova ploča od 45 obrtaja pojavila 50-tih godina da bi zamijenila nekadašnju standardnu gramofonsku ploču od 78 obrtaja.

Riječ se koristi samostalno: najnoviji *singl*, ili u obliku *singl-ploča*. U posljednje vrijeme u upotrebi je i *maksi singl* (33^{1/3} obrtaja, veličine LP, ili manja, ali sa drugačijom minutažom): »Ljubljanska teškometalna grupa snimila je prvu *singl* ploču, a novi *maksi singl* trebao bi izaći ovih dana.« (»Studio«, br. 892.).

stereo — po Klaiću od grč. *stereos* (»ukočen, tvrd, čvrst: kao prvi dio složenice, označuje... prostornost«; po Aleksiću »onaj koji daje sliku u prostoru«). Surdučki je bilježi i u imeničkoj i pridjevskoj upotrebi.

Imenica *stereo* je u službi sinonima za *stereo uređaj*.

Pridjev (skraćeno od *stereofonski*) je nepromjenjiv: *stereo zvuk/ kaset/ snimci*.

top — pridjev engl. porijekla (< *top* — »najgornji, najviši, vrhunski«). Najčešća složenica u kojoj se javlja je *top-lista* (jedino Klaić) za »popis koji prikazuje vrijednosni poredak najpopularnijih melodija (ili drugih pojava) u određenom vremenskom periodu«.

⁹⁾ Webster's Third International Dictionary, G. C. Merriam Comp., Springfield, Mass., 1976.

Poznati su i izrazi *top-ten* (Surdučki, engl. »deset najpopularnijih kompozicija«) i *top dvadeset* (engl. *top twenty*). Ova posljednja se ponekada u novinama nađe iznad spiska dvadeset najpopularnijih kompozicija.

video — (kao dio složenica *video-kaseta*, *video-kasetofon*, *video-rikorder*) < lat. *videre* (»vidjeti«), analoški prema *audio*. Klaić jedini bilježi oblik *video-kaseta* kao lat.-franc. složenicu za »magnetoskopski snimak televizijske emisije u obliku vrpce smještene u kutijicu, po namjeni analogna audio-kaseti«.

Video-rikorder (< *videorecorder*), lat.-engl. (franc.), prepoznatljiva je vrlo ograničenom broju ljudi, manje-više vezanim za prodaju dotičnog uređaja. U široj upotrebi (iako neregistrovan u rječnicima) jest njen sinonim *video-kasetofon*. Mladi su ga već skratili u *video-kasetaš*.

Očigledno je da se moćna američka, japanska, a za njima i ostale svjetske zabavljačke industrije, okreću novom obliku uživanja u slici i zvuku putem *video-kaseta*, kućne TV i sl. U posljednje vrijeme nije ni kod nas rijetka slika da se na ulici susreću mladi ljudi sa *walkman-om* /*uokmen*/: slušalicama na ušima i malim kasetofonom za pojasom ili u ruci. Najnoviji izum da se u kvalitetnoj muzici uživa šetajući, bez uznemiravanja okoline!

Sa poplavom novih izuma, »talasa«, »ritmova«, treba očekivati i priliv novih riječi. A sve što je novo mora da dobije i svoje ime, bilo da mu se izmisli novo, ili preinači već postojeća riječ. Posljednjih desetljeća gotovo nekontrolisano smo posuđivali, najčešće iz engleskog jezika. Na sreću svaka nova riječ mora da »odstažira« u jeziku primaocu prije nego što bude definitivno prihvaćena.